

Звіт про наукову роботу історичного факультету за 2014 р.

Миколенко Д. В., Любавський Р. Г.

2014 р., як і попередні роки, був досить результативним для історичного факультету. Про це свідчить рейтинг кафедр університету. Факультет і його підрозділи минулого року посіли високу місця серед кафедр гуманітарного профілю (усього 52 кафедри): кафедра історіографії, джерелознавства і археології посіла перше місце, кафедра історії стародавнього світу та середніх віків – друге, кафедра нової та новітньої історії – четверте, кафедра історії України – п'яте, кафедра історії Росії – шосте.

Такі результати пояснюються якісним кадровим складом факультету. Останнім часом відбулися подальші позитивні зміни. Так, 2013 р. частка науково-педагогічних працівників, що мали наукові ступені складала 96 %, у 2014 р. – 97,3 %, на сьогодні вже 100 %. Для порівняння у цілому по університеті 64 % науково-педагогічних працівників мають наукові ступені. Чотири співробітники факультету минулого року захистили кандидатські дисертації – це викладач кафедри історіографії, джерелознавства і археології Ю. А. Кисельова, завідувач навчальної лабораторія історичної інформатики, викладач кафедр історії України Р. Г. Любавський, науковий співробітник Музею археології ХНУ імені В. Н. Каразіна С. А. Задніков і зовсім нещодавно викладач кафедри історії Росії П. В. Єремєєв.

Частка докторів наук серед викладачів за останній рік також збільшилася. Після того як 13 березня 2014 р. у спеціалізованій вченій раді Інституту археології НАН України докторську дисертацію захистив М. В. Любичев, вона склала 38,8 %. Станом на кінець 2014 року це найкращий показник в університеті.

Вже традиційний рейтинг науково-педагогічних працівників відображає результати роботи окремих співробітників факультету. П'ятірка кращих минулого року виглядала наступним чином: з першого по п'яте місце відповідно – проф. Каплін О. Д., проф. Сорочан С. Б., проф. Станчев М. Г., проф. Чувпило О. О., проф. Посохов С. І.

У 2014 р. продовжувала роботу Спеціалізована рада по захисту дисертацій. Протягом року на її засіданнях відбувся захист 6 кандидатських дисертацій – 4 зі спеціальності «Історія України» і 2 – «Всесвітня історія». Жодної дисертації відхилено ДАКом не було.

Всі випускники денного відділення аспірантури 2014 року успішно завершили навчання. Двоє із них вже захистили дисертації – це Ольга Євгенівна Філатова і вже згадуваний Павло Вікторович Єремєєв.

2014 року вийшли чергові випуски факультетських періодичних видань: «Старожитності» (вип. 12), «Харківський історіографічний збірник» (вип. 13), «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» (вип. 17), «Вісник ХНУ. Серія «Історія»» (вип. 48 та вип. 49). За традицією непарний випуск «Вісника

ХНУ. Серія «Історія»» є спеціалізованим. Цього разу він був присвячений бізнес-історії. Всі п'ять періодичних видання факультету є фаховими, тобто вони внесені до затвердженого Департаментом атестації кадрів МОН України переліку видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів. Якщо цей перелік буде збережено міністерством, то наступного року чотирьом із них належить пройти перереєстрацію. На сьогодні чотири збірника – «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії», «Старожитності», «Історіографічний збірник» та «Дриновський збірник» входять до наукометричної бази «РІНЦ», два – «Старожитності» та «Історіографічний збірник» вже мають імпаکت-фактор.

Задля включення наших періодичних видань до провідних міжнародних наукометричних баз, таких як «Scopus» та «Web of Science», а також успішної перереєстрації у Департаменті атестації кадрів необхідно продовжувати збільшувати частку статей, написаних англійською мовою і цьому напряму діяльності у нас є конкретні результати – співробітники факультету опублікували дванадцять статей англійською. Для порівняння 2013 р. таких публікацій було лише дві. Позитивний приклад тут демонструють проф. Посохов С. І. і доц. Куліков В. О.

Окрім фахових видань, 2014 року було опубліковано ще кілька збірників наукових праць: «Луньовські читання». Матеріали науково-практичних семінарів (2010–2014 рр.), тези доповідей студентів та аспірантів «Каразінські читання (історичні науки)», третій том «Нартекс».

У 2014 році співробітниками факультету було опубліковано 13 монографій. За цим показником попереду кафедра історіографії, джерелознавства та археології – 10 робіт. До її ювілею, який святкувався 19 вересня, вийшла так звана «срібна серія», яка включає 5 книг: С. І. Посохова С. А. Чухлій, Ю. А. Кисельової, Л. В. Філіпенко, а також спогади Р. М. Цебрикова, укладачем яких виступила В. Ю. Іващенко. Необхідно також відзначити серію монографій О. Д. Капліна, збірку «Афанасій Федорович Луньов у образотворчому мистецтві» – укладач О. Г. Павлова, дослідження «Підприємці і приватне підприємництво в радянській державі в добу НЕПу (на матеріалах України) Ю. П. Волосника, колективні монографії «Жизненный путь Христиана Раковского. Европеизм и большевизм: неоконченная дуэль» (її співавтором виступив М. Г. Станчев), а також «Українська держава другої половини XVII–XVIII ст.: політика, суспільство, культура», у роботі над якою брала участь проф. Л. Ю. Посохова.

Також факультет продовжив серію наукових робіт, присвячених нашим вчителям. Було опубліковано збірку спогадів і статей про Владимира Івановича Кадеєва, а також книгу «Историк по призванию: Исая Львович Шерман (очерки и воспоминания)», укладачем якої виступив проф. С. М. Куделко.

Навчально-методичні видання цього року представлені працею М. З. Бердути і В. С. Майстренка «Символіка Харківщини» і навчально-методичним посібником для студентів 1 курсу історичного факультету для

практичних занять з курсу «Основи археології», підготовленим співробітниками Навчально-дослідницької лабораторії Германно-слов'янської археологічної експедиції М. В. Любічевим, К. В. Мизгіним і К. Г. Варачовою. Викладачами факультету розміщено 24 основні і спеціальні курси, що прирівнюються до повноцінної навчально-методичної публікації.

Кількість статей, опублікованих співробітниками факультету у 2014 р. більша, аніж у попередні роки: загалом видано 215 робіт, 88 із них у зарубіжних виданнях (2013 р. відповідно 154 і 43, а 2012 р. 164 і 50). 17 статей було опубліковано у виданнях з імпаکت-фактором. У тому числі у таких престижних іноземних журналах гуманітарного профілю як «Journal of Ancient History and Archaeology» (проф. М. В. Любічев, доц. К. В. Мизгін), «Res Historica. Czasopismo Instytutu Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej» (проф. Л. Ю. Посохова), «Известия на института за исторически изследвания Българскаакадемия на науките» (доц. Д. В. Миколенко).

Загалом минулого року співробітники історичного факультету опублікували науково-методичної продукції загальним обсягом 387,73 умов. друк. арк. Це ненабагато більше, аніж у 2012 р. (383) і 2013 р. (314). Частка колективну кафедри історіографії, джерелознавства і археології у загальному обсязі опублікованої продукції становить приблизно 45,6 % (176,83 ум. д. а.). Співробітники кафедри нової та новітньої історії опублікували у 2014 р. продукції обсягом – 53,8 ум. д. а.; кафедри історії України – 52,9; кафедри історії Росії – 52; стародавнього світу та середніх віків 47,4; музею археології – 3,9; Музею Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна – 0,83.

У 2014 р. співробітники факультету традиційно виступали титульними рецензентами, опонентами при захистах кандидатських і докторських дисертацій, брали активну участь у редагуванні різних видань.

Протягом минулого року на історичному факультеті ХНУ імені В. Н. Каразіна було проведено 14 наукових конференцій, круглих столів та семінарів, 7 із яких мали міжнародний статус. Серед них «V Луцьовські читання. «На шляху до музею майбутнього: інформаційні технології та технічні засоби у музейній роботі». (До 95-річчя від дня народження А. Ф. Луцьова)» (січень 2014 р.). Міжнародний науковий симпозіум, організований Центром болгаристики і балканських досліджень ім. М. Дринова «Османський чинник в історії Східної та Південно-Східної Європи Нового часу» (лютий 2014 р.). Найбільшим за кількістю учасників заходом, що проходив на історичному факультеті минулого року була Міжнародна конференція «67-мі Каразінські читання» (квітень 2014 р.). Вона зібрала близько 150 студентів, аспірантів і молодих учених з вищих навчальних закладів України, Росії, Білорусії, Польщі та Китаю. Представницьким був і інших захід – «Міжнародна конференція «Євреї в етнічній мозаїці українських земель», що пройшла 21-22 травня. Темою останніх «Кирило-Мефодіївських читань», що пройшли у травні минулого року, стала «Релігія і церква в історичних процесах Центральної, Південно-Східної та Східної Європи». Міжнародна наукова конференція «Проблеми інституалізації історіографії» (XIII Астахівські читання), була присвячена 50-річчю кафедри

історіографії, джерелознавства і археології (вересень 2014 р.). 31-31 жовтня 2014 р. відбулася «IX Міжнародна наукова конференція «Проблеми історії та археології України», а 28 листопада 2014 р. 32-га Міжнародна краєзнавча конференція молодих учених «Наука і освіта у краєзнавчому вимірі». З нагоди п'ятнадцятиріччя Германно-Слов'янської археологічної експедиції було організовано науковий семінар «Проблеми археології пізнього Латену – римського часу Східної Європи» (29 листопада 2014 р.).

На факультеті проводилися круглі столи, традиційними стали методологічні семінари, а також лекції відомих науковців України і зарубіжжя. Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків продовжила реалізацію проекту із організації щомісячних публічних читань з візантиністики у Свято-Пантелеймонівському храмі м. Харкова. Навчальна лабораторія історичної інформатики активно долучалася до організації науково-практичних семінарів.

У минулому році співробітники факультету взяли участь у 87 конференціях, більшість із яких мала міжнародний статус. Географічно – це Російська Федерація, Польща, Туреччина, Німеччина, Угорщина, Канада. Найбільшу активність виявляли проф. Куделко С. М. і доц. Мизгін К. В. (по 7 конференцій), а також проф. Станчев М. Г. і доц. Куліков В. О. (5 конференцій).

Також було проведено 14 виставок, 8 із них – у приміщенні Музею історії університету. Особливу увагу привернули виставки «Символи та емблеми Харківського університету», «Прилади XIX–XX ст. із колекції фізичної лабораторії Харківського університету» та виставка археологічних знахідок польового сезону 2014 р. Навчально-дослідна лабораторія Германно-Слов'янської археологічної експедиції організувала чотири виставки своїх знахідок у тому числі у Ландау Центрі і Зачепилівському будинку дитячої творчості, Музей археології та етнографії Слобідської України (з грудня 2014 р. Музей археології ХНУ імені В. Н. Каразіна) – дві.

Така активна виставкова діяльність археологів стала можливою завдяки продовженню масштабних археологічних розкопок й розвідок, які минулого року проходили у Харківській і Полтавській області.

Протягом 2014 р. історичний факультет активно популяризував результати своєї наукової діяльності. На його сайті регулярно оновлюється інформація про заходи, публікуються в електронному вигляді збірники наукових праць, а також монографії, авторами яких є співробітники факультету. Розпочалася співпраця з Інтернет ресурсом periodicals.karazin.ua. Кафедра історіографії, джерелознавства та археології власними силами реалізує спеціальний медіа-проект «Кафедральний кафетерій». Факультет має свої сторінки у соціальних мережах. Співробітники факультету регулярно викладають свої наукові розробки у репозитарії ЦНБ. Інформація про рівні напрями наукової діяльності факультету публікується на шпальтах університетської і харківської преси. Наші співробітники часто виступають на обласному телебаченні і радіо.

2014 року міжнародні зв'язки нашого факультету набули подальшого розвитку. Особливо слід відзначити плідну роботу наших центрів – Центру болгаристики і болгарських досліджень ім. М. Дринова (співробітництво із

болгарськими і сербськими колегами), Навчально-дослідна лабораторія Германо-Слов'янської археологічної експедиції (співпраця із німецькими і польськими колегами), Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька бере участь в організації спільної із Белгородським державним національним дослідницьким університетом студентської школи з пам'яткознавства.

Продовжується співпраця із закордонними міжнародними фондами. Л. Ю. Посохова отримала грант від Німецького історичного інституту у Москві на реалізацію проекту «Вивчення мов в Російській імперії в XVIII ст. Біографії та документи». В. А. Куліков за фінансової підтримки Канадського інституту українських студій (Альберський університет, Канада) працював над темою «Національні та регіональні ідентичності Слобожанщини в історичній перспективі», а також досліджував проблему «Трансфер знань. Становлення модерного бізнесу на півдні Російської імперії наприкінці XIX – на поч. XX ст.» за рахунок фонду Сегедського університету (Угорщина).

Деякі напрями наукової роботи факультету необхідно посилити. По-перше, активізувати пошук госпдогвірних тем з метою залучення позабюджетних коштів на проведення наукових досліджень. По-друге, враховуючи той факт, що згідно проекту положення про порядок підготовки фахівців ступенів доктора філософії та доктора наук в аспірантурі (ад'юнктурі) та докторантурі вищих навчальних закладів, одним із вимог для здобувачів наукових ступенів є публікація у «Scopus» (для аспіратів) і «Web of science» (для докторантів) нам також необхідно активізувати роботу з підготовки наших періодичних видань факультету до включення у провідні наукометричні бази світу. По-третє, задля успішної участі у міжнародних наукових проектах, однією із найбільш розповсюджених вимог яких є реалізація міждисциплінарного підходу, нам необхідно продовжувати розвивати міжфакультетське та міжкафедральне співробітництво у рамках Харківського університету, а також налагоджувати зв'язки з іншими науковими центрами.

Науково-дослідна робота студентів й аспірантів історичного факультету протягом 2014 р. відбувалася в різних організаційних формах. Значну роль в цьому відіграло Студентське наукове товариство. Однією з основних форм є проведення конференцій, круглих столів та семінарів. Минулого року було проведено три міжнародні конференції: «67-ті Каразінські читання (історичні науки)» (близько 150 учасників); XXXII Міжнародна краєзнавча конференція молодих учених «Наука і освіта у краєзнавчому вимірі» (понад 60 учасників) та XVI-ті «Кирило-Методіївські читання (близько 30 учасників); два круглі столи «Локальні конфлікти періоду холодної війни» та «Падіння імперій: історичний аспект проблеми».

Під час цих заходів наукові доповіді студентів та аспірантів факультету неодноразово були відзначені іменними преміями (імені А. І. Епштейна, Ю. Й. Журавського та Б. К. Мигалія, М. Дрінова та ін.). Їх повний перелік є на факультетському сайті.

Результатом спільних зусиль історичних факультетів Харківського національного і Белгородського державного університетів стала

VI міжнародна студентська школа «Історико-культурна спадщина євросходу» «Слобожанщина», яка проходила у вересні 2014 р. в Белгороді.

За підсумками минулого року на історичному факультеті було опубліковано два збірники наукових робіт – матеріали міжнародної конференції «Каразінські читання», а також сімнадцятий номер фахового щорічника молодих учених «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії». Збільшилося число публікацій наших студентів у збірниках наукових праць. З одного боку, це наслідок запровадження додаткових умов (наявність публікацій) для вступу в магістратуру, з іншого, це також результат покращення якості студентських робіт, адже вони проходять жорсткий відбір редакційної колегиї.

У 2014 р. достатньо високою була академічна мобільність студентів та аспірантів як в Україні, так і за її межами. Так, наприкінці березня – на початку квітня 2014 р. делегація студентів історичного факультету, очолювана аспіранткою О. І. Вовк, відвідала Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. Впродовж одного тижня у квітні 2014 р. студенти факультету відвідали Київський університет імені Б. Грінченка та працювали в архівах та бібліотеках столиці. Студенти, що спеціалізуються на кафедрах історії України та історіографії, джерелознавства й археології, під керівництвом проф. Л. Ю. Посохової взяли участь в архівознавчому об'їзді Польщі «Архіви та музеї Любліну, Варшави, Кракова, Сандомиру». Така спільна навчальна практика за участю наших студентів та аспірантів відбувалася вже вдруге. Вона стала можливою завдяки співпраці з Університетом Марії Кюрі-Склодовської в Любліні. У 2014 р. наукові контакти з польськими колегами відбувалися і в іншому форматі. Так, у жовтні 2014 р. група аспірантів факультету (К. Єремєєва, О. Красько та Є. Рачков) взяла участь у міжнародній науковій конференції молодих учених «III Люблінська історична осінь». Доповіді молодих науковців були відзначені почесними грамотами.

Окремо необхідно згадати про успіхи наших студентів й аспірантів у здобутті стипендій за підсумками міжнародних і всеукраїнських конкурсів, а також у рамках освітніх програм. Цього навчального року аспіранти П. Єремєєв та С. Лісенко стали стипендіатами американської дослідної фундації імені О. Ольжича, Є. Захарченко став стипендіатом Німецького історичного інституту в Москві.

Студенти та аспіранти факультету протягом цього року досягли чималих успіхів у галузі історичної інформатики. Наприклад, Студентка О. Корнієнко отримала диплом за кращу доповідь на конференції «CLIO 2014». Окрім того, вона у складі збірної команди студентів українських та російських вузів посіла друге місце в VI студентській міжвузівській олімпіаді з історичної інформатики, що проходила в Московському державному університеті імені М. В. Ломоносова. Також студенти та аспіранти факультету П. Єремєєв, К. Єремєєва та О. Корнієнко брали участь у XIV конференції міжрегіональної Асоціації «Історія і комп'ютер»: «Історичні дослідження у цифрову епоху: інформаційні ресурси, технології, методи». Доповіді двох учасників були відзначені спеціальними дипломами. Також варто відзначити успіх студентки

А. Яцини. Її доповідь була визнана кращою на конференції «Ломоносов-2014» у Московському державному університеті імені М.В. Ломоносова на секції «Історія стародавніх цивілізацій». Звернемо увагу, що наші студенти посіли всі призові місця у конкурсі «Харківський університет – місту, Україні, світу!», присвяченому 210-й річниці Alma Mater (А. Гнатченко, А. Рибалко, А. Фінартів, В. Конюшок). Доброю традицією стало проведення за ініціативи доц. О. А. Ручинської турніру з давньогрецької мови «ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΑΓΩΝΟΙ» між студентами III курсу, які спеціалізуються на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків.

На факультеті активно працюють студентські наукові гуртки. В тому числі відбуваються й спільні засідання гуртків. Так, у лютому 2014 року під час такого засідання гуртків кафедр історії України та історії Росії відбулась презентація книги «Радянські німці. Між депортацією та масовою еміграцією (1941–1991)» за участю автора, віце-консула Генерального Консульства Республіки Польща в Харкові Якуба Коралевського. На засідання гуртка кафедри Стародавнього світу і середніх віків, був запрошений І. Л. Сахно, керівник ансамблю давньоцерковного співу «Сретение», регент хору Трьохсвятительського храму м. Харкова. Він виступив із лекцією «Уставна традиція богослужбового співу на прикладі візантійської традиції», яка супроводжувалася живим виконанням окремих фрагментів давньоцерковних музикальних творів учасниками хору. Цікавим є досвід виїзних засідань. Наприклад, у травні 2014 року, чергове засідання наукового студентського гуртка історіографії, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін відбулося на території панської садиби у селищі Старий Мерчик.

Разом із тим, нашим студентам та аспірантам необхідно активніше брати участь у конкурсах на здобуття міжнародних грантів, на право стати учасниками міжнародних навчальних програм. Безсумнівно цьому сприятиме інформування про освітні і наукові програми через факультетський сайт і соціальні мережі. Сподіваємося, що й у наступному році факультет продовжить свій успішний поступ у царині історичної науки.

Хроніка подій на історичному факультеті в 2014 р.

- 3-4 січня** Навчально-дослідна лабораторія Герmano-Слов'янської археологічної експедиції прийняла участь у відкритті «Ландау-Центр», під час чого провела виставку знахідок у приміщенні лабораторії.
- 13 січня** опубліковано матеріали польового семінару «Производство керамики в Восточной Европе». У збірнику представлені матеріали польового семінару, проведеного 17-19 вересня 2012 на базі Герmano-Слов'янської археологічної експедиції Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна біля с. Войтенки (Валківський район, Харківська область). Статті вчених з України, Німеччини та Румунії присвячені загальним проблемам виробництва гончарної кераміки на території Центральної та Східної Європи в пізньоримський час, ранньому середньовіччі і новий час (особливості конструкції горнів, методика їх дослідження, кераміка тощо).
- 23 січня** пішов із життя відомий історик та джерелознавець, доцент кафедри історіографії, джерелознавства та археології, учасник Великої Вітчизняної війни, заслужений викладач університету Зайцев Борис Петрович (30.11.1927 – 23.01.2014).
- 29 січня** на базі історичного факультету проведено III етап Всеукраїнської олімпіади з історії серед школярів.
- 8-9 лютого** на базі історичного факультету проведено II етап конкурсу Малої академії наук України.
- 17 лютого** опубліковано черговий випуск «Джерелознавчі зошитів», який вмстив у себе спогади відомого російського перекладача, письменника, музикознавця Романа Максимовича Цебрикова (1763-1817) про подорож з Петербурга до Харкова взимку 1813-1814 рр. (Цебриков Р. М. Путешествие из Петербурга в Харьков / сост., автор вступ. статьи и комментариев В. Ю. Иващенко. – Х., 2013. - 236 с. – (Серия «Джерелознавчі зошити»: Тетрадь 5).
- 27 лютого** під час спільного засідання гуртків кафедр історії України та історії Росії відбулась презентація книги «Радянські німці. Між депортацією та масовою еміграцією (1941-1991)» за участю автора. Автор книги – віце-консул Генерального Консульства Республіки Польща в Харкові Якуб Коралевський.
- 1 березня** в Центрі болгаристики та балканських досліджень імені М. Дринова відбудеться науковий семінар, присвячений 160-річчю від дня народження видатного болгарського політика Стефана Стамболова.
- 1 березня** кафедра історіографії, джерелознавства та археології опублікувала перший випуск нового медіапроекту «Кафедральний кафетерій». Перший випуск було присвячено обговоренню специфіки усних іспитів.